

PAPER DETAILS

TITLE: Sefheî Sibyan a Mela Mehmûdê Bazidî

AUTHORS: Tahirhan AYDIN

PAGES: 103-128

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/617912>

Sefheî Sibyan a Mela Mehmûdê Bazidî

Tahirhan Aydın*

KURTE

Ev berhema ku di vê xebatê de hatiye pêşkêşkirin, xuya ye ku ya Mele Mehmûdê Bazidî ye, bi navê “Sefheî Sibyan” di nav koleksiyona Auguste Aleksandre Jaba de bi numareya Kurd06ê cih digire. Berhem, di teşeya elifba/alfabeyê de ye û ji bo hînkirina alfabeya Kurdî-Erebî hatiye amadekirin. Ji ber vê yekê, berhem bi wateya “rûpela/pirtûkçeya zarokan” wek “Sefheî Sibyan” hatiye binavkirin. Zimanê destxetê yek ji zaravayên Kurdî, Kurmancî ye. Ev lêkolîn digel rewşa fîzîkî ya destxetê li ser nasname û naveroka wê rawestîyaye. Herweha, deqa destxetê digel tehqîqa wê hatiye pêşkêşkirin. Ev destxeta serbixwe ku ji aliyê Bazidî ve hatiye nivîsîn, di Akademîya Zanistan a Petersbûrgê ya Rusyayê de ye. Destxet 39 rûpel e û ji aliyê fîzîkî ve baş xuya dike. Herweha berhem ji bo hînkirina alfabeya Kurdî-Erebî, herekeyan/dengdêran, xwendina peyv û hevokan hatiye amadekirin.

Peyvên sereke: Mela Mehmûdî Bazidî, Aleksandre Jaba, Koleksiyona Jaba, Alfabeya Kurdî-Erebî, hareke/dengdêr, xwendin, destxet, Sefheî Sibyan, Abécédaire Kurde

ABSTRACT

“Mela Mehmudi Bazidi’s Sefhei Sibyan” The introduced manuscript -wich apparently is belonged to Mela Mahmoudi Bazidi- “Sefhei Sibyan” is located in Auguste Alexandre Jaba collection with number of Kurd06. The work is in the form of an elifba/alphabet and has been prepared to teach children the Alphabet of Kurdish. Hereby, the name of the work had been put as “Sefhei Sibyan” meaning “pages of

* **Doç. Dr., Zanîngeha Mardin Artukluyê, Fakulteya Edebiyatê, Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî.** / Assoc. Prof., Visiting scholar at Department of Near Eastern Languages and Cultures (NELC), Indiana University, Bloomington/IN/USA.
tahirhan@hotmail.com / taydin@iu.edu

the children”. The language of the manuscript is one of the Kurdish dialect, namely Kurmanji. This work focused on the identity of the work beside its physical structure and contents. In addition, the text of the manuscript has been offered with its verification. This independent manuscript which copied by Bazidi, takes place in The Academy of Sciences in St Petersburg in Russia. The unharmed manuscript consists of 39 pages. The work aims to teach the Kurdo-Arabic alphabet, vowels and to teach reading the words and sentences.

Key words: Mela Mahmudi Bazidi, Auguste Alexandre Jaba, Jaba’s collection, Kurdish alphabets, vowels, reading, manuscript, Sefhei Sibyan, Abécédaire Kurde.

I. DESTPÊK

Piştî ku kurd bûne Musluman alfabeya Erebî adapteyê Kurdî kirine û serdemeke dirêj vê alfabejê bi kar anîne ku îro jî li gelek deverên kurdan ev tê bikaranîn. Ev destxeta bi navê “Sefheî Sibyan”¹ (rûpela zarokan, pirtûkçeya zarokan, elifbaya zarokan) ku mijara vê lêkolînê ye, derheqê hindekariya alfabeya Kurdî-Erebî de ye² û di nav koleksiyona A. Jaba³ da, bi numareya Kurd06ê⁴ hatiye tomarkirin. Wekî ku tê zanîn, heta sedsala dawî kurdan bi gelemperî alfabeya Kurdî-Erebî bi kar anîne. Ji ber vê yekê piraniya çavkanîyên Kurdî yên sereke bi vê alfabejê ne. Îro jî bi taybetî jî li Başûr, Rojhilat û Rojava girseyeke mezin vê alfabejê bi kar tînin.

Xebata me, derheqê danasîn, şîrove û tehqîqa vê berhemê de ye. Em li vir jî aliyên curbicur ve vê destxetê didin nasîn (ji bo rêbaza danasîn û nirxandina destxetan bnr. el-Munecim, 1966: 245-262; Omerî, 1995; ISAM, 2010). Em pêşî nasnameya destxetê diyar dikin: navê berhemê, nivîskar, mutercim, şarih; cureya berhemê (te’lif, tercume, şerh),

- 1 Sebî (صبي) peyveke Erebî ye û pirjimara wê di Erebî de “Sibyan/صبیان” e ku wateya wê di Kurmancî de “zarok” e. Di Kurdî de bikaranîna peyvên “sebî” û “sibyan”ê heye. Jaba jî di kataloga xwe ya bi numara Kurd53ê de navê berhemê wek “*Sefhei Sebian*” nivîsîye. (Jaba, *Catalogue De Manuscripts Kurdes*, r. 2); “Sefheî Sibyan” ravek e. Peyva “sibyan” ravekera peyva “sefheî” ye. Yekjimara wê “sebî” ye ku di ravekê de wek pirjimar bûye “Sibyan” ango “zarokan”.
- 2 Rudenko jî dibêje ku ev berhem derheqê alfabejê Kurdî de ye (Список представлят собой курдский букварь) û kurtseyê alfabejê Kurdî dihevine (содержат изложение абджа), (Rudenko, 1961, 110).
- 3 Bi eslê xwe Polonî ye. Serdemeke li Erzurûmê konsolostîya Rûsyayê kiriye. Di vê serdemê de bi alîkariya hindek zanyarên Kurd (di serî de Mela Mehmûdê Bazidî) derheqê dîrok, çand, ziman û edebiyata Kurdî de gelek berhemên heja berhev kirine û şandine Rûsyayê. Ev koleksiyon hê jî li Akademîya Zanistan a Petersburgê ya Rûsyayê disekine û gelek xebatên akademîk li ser hatine kirin. (Derheqê A. Jaba û koleksiyona wî de bnr: Alakom, 1991; De Testa & Gautier, 2003; Leezenberg, 2011, 86-102; Adak, 2015; Celalî, 2016, 18-25).
- 4 Rudenko jî bo cihê destxetê weha nivîsîye: “Уп. рук. : Восточный сборник, стр. 174.” (Rudenko, 1961, 110). Rudenko, vê berhema xwe ya giranbûha li ser danasîna berhemên Kurdî yên di koleksiyona A. Jaba de hazir kiriye.

dîroka nivîsandinê (îstînsaxê), xwedîyê destxetê û hwd. Herweha cihê ku berhem lê tê parastin didin û eger hebe behsa qeyda feraxê, ketebeyê û istînsaxê dikin. Dîsa di bin vê sernavê de em behsa hebûn yan nebûna teshîh, muqabele, sema', îcazet, qiraet, temelluk, mutale'e, teshîh û weqfê jî dikin.

Piştê danasîna nasnameya destxetê em ji alîyê fîzîkî ve berhemê didin nasandin. Li gorî rêbaza danasîna destxetan, ji alîyê fîzîkî ve agahiyên derheqê berg, miqleb, şîraze û xemlên wek şemse û zencîrekê tên dayîn. Serxwebûna berhemê, jimara bergan, ji aliyê nezm û pexşanê ve taybetîya berhemê tên gotin. Zimanê destnivîsê tê îfadekirin. Zehriye, taybetmendiyên kaxezê û jimareyên wereqan jî di vê beşê de cih digirin. Derheqê qewareyên kaxezê, cureya xetê, îmlaya berhemê, mirekeb, cedwel, sitûn, peyvên te'qîbê, tezhîb, wêne, minyatur û nexşe, hamîş/derkenar, îfadeyên pêşî/dawî û rêzan de jî agahî tên dayîn.

Hedefeke vê xebatê jî pêşkêşkirina naveroka berhemê ye. Wekî ku tê zanîn her berhem ji bo armancek tê nivîsîn. Di vê berhemê de em gav bi gav hînkirina alfabeya Kurdî-Erebî dibînin. Ji ber ku di koleksiyona Jaba de ji bilî vê nusxeyê ti nusxe tune pêdivî û îmkana muqayese û berawirdkirinê tune.

Di dawîya vê xebatê de me metna Sefheî Sibyan û tehqîqa wê digel serrastkirin û jêrenotan pêşkêş kiriye.

II. SEFHEÎ SIBYAN JI ALÎYÊ NASNAMEYÊ VE

Di destpêka destxetê de wek sernav bi tîpên Erebî *هَذَا صفحہ صبیان /Haza Sefhei Sibyan*⁵ (*Ev Rûpela/pirtûkçeya Zarokan e*) (*Sefheî Sibyan*, r.2) hatiye nivîsîn. Herweha, di heman koleksiyonê de di kataloga bi numareya Kurd53ê de (r. 2)⁶ bi tîpên Erebî *صفحة صبیان* û bi yê Latinî jî “Sefheî Sebian” hatiye nivîsîn.⁷ A. Jaba jî li ser berga ewil a hundir bi Frensî “*Abécédaire Kurde*” (Wer: *Alfabeya Kurdî*; Sefheî Sibyan, 1; Rudenko, 1961, 110) nivîsiye. Herçiqas navê berhemê di destpêkê de wek hevokeke Erebî hetibe nivîsîn jî (*هَذَا صفحہ صبیان /Haza Sefhei Sibyan*, bnr. Sefheî Sibyan, 2) zimanê ku destxet pê hatiye nivîsîn Kurdîya Kurmancî ye. Ji ber ku berhem derheqê hînkirina alfabeya Kurdî-Erebî de ye, danasîn, şîrove û îzah hemû bi kurmancî ne.

5 Rudenko navê pirtûkê bi Erebî *صفحة صبیان* û bi Rûsî jî “страница для мальчиков” (*Rûpela zarokan*) nivîsiye (Rudenko, 1961, 110).

6 Ev dosya bi Frensî hatiya amadekirin, di rûpela 2yan de wek sernav “Catalogue De Manuscrits Kurdes, Appartenant à A. Jaba” (*Kataloga destxetên Kurdî yên A. Jaba*, niv.) hatiye nivîsîn. Dema em vê berhemê û xebatên Jaba yên din ên di koleksiyonê de didin berhev em dibînin ku ev berhem destnivîsa Jaba ye. Ev katalog, 56 dosyayên koleksiyonê yek û yek bi kurtahî dide nasîn û 12 rûpel e (Jaba, *Catalogue*, 2).

7 Jaba, di rûpela 2yan a *Catalogue De Manuscrits Kurdes* de bi Frensî jî bo danasîna berhemê “*Sefhei Sebian, pages des enfants. C'est un abécédaire Kurde.*” (Wate: Sefheî Sebian: Rûpela zarokan. Ev alfabeya Kurdî ye. niv.) dibêje (r.2).

Li gorî agahîyên li ser berhemê ne diyar e ku ev berhem telîf e yan îstînsax e. Dîrok û cihê telîf/îstînsaxê nehatiye diyarkirin lê mirov dikare bibêje di nav pêvajoya berhevkirina koleksiyona A. Jaba de hatiye amadekirin. Rudenko jî di xebata xwe de hem dibêje ku di sedsala 19em de hatiye nivîsîn (время переписчик - XIX в.) û hem jî dibêje ku sala 1868an di koleksiyona A. Jaba de cih girtiye (Rudenko, 1961, 110). Her çiqas navê nivîskar/mustensixê berhemê li ser berhemê tunebe⁸ jî ji şeweya nivîs û hin şêklên di hûndirê berhemê da⁹ tê famkirin ku berhem bi destê Mela Mehmûdê Bazidî ve hatiye nivîsîn/îstînsaxkirin. Berhem di nav koleksiyona Jaba de hatiye parastin. Koleksiyona Jaba îro li Akademîya Zanistan a Petersburgê ya Rusyayê (The Library of the Russian Academy of Sciences/Библиотека Российской академии наук) ye.

Derheqê qeyda ferexe, ketebe û îstînsaxê de tu agahî tune. Di berhemê de derheqê teshîh, berawirdkirin, sema', îcazet, qiraet, mutale'e, teshîh, temelluk û weqfê de agahî tune. Li tu derê rûpelan şerh, rave yan têbînî tune. Herweha, li pêşî û paşîya berhemê tu agahî û îfade tune.

III. SEFHEÎ SIBYAN JI ALÎYÊ FÎZÎKÎ VE

Berhem ji alîyê fîzîkî ve paqij e û herwekî nehatiye emilandin. Nîşaneyên kevinbûn, qirêjbûn û xerabûnê xuya neke. Berhemeke serbixwe ye, ango di nav berhem yan mecmueyeke din de cih negirtiye. Ev berhema yek cild bi qasî rîsaleyek e û mensûr/pexşan hatiye nivîsîn.

Kaxeza destxetê nû dixuye¹⁰ û diyar e ku di rewşeke baş de hatiye parastin. Hetta, mirov dikare bibêje ku herwekî piştî nivîsandinê hîç nehatiye bikaranîn. Lewra qet tehrîf nebûye. Tenê li çend cihan (belkî ji ber şilbûnê) hibra/mirekeba nivîsê belav bûye. Weke kaxezên îro yên ku di çapxaneyan de tê bikaranîn xuya dike û tenik e. Li ser kaxezê xêz hene. Rengê kaxezê sorahîyeke ronahî ye. Berhem li ser defter/lênûsekê hatiye nivîsîn û bi tayê hatiye dirûn. Rengê rûpelên berhemê ji rengê bergê cuda ye. Rengê berga hundir şîn e.

Pişta rûpela nivîsandî vala ye. Muhtemelen ji bo ku nivîs ji ber mirekebê xerab nebe pelên destxetê yek alî hatine nivîsîn. Hejmarên rûpelan li jêra van rûpelên vala bi jimareyên Latînî hatine nivîsîn. Rûpel bi jimareya 1(yek)ê dest pê dike bi 39an diqede. Digel rûpela ku bi Frensî "Abécédaire Kurde" hatiye nivîsîn ji 39 rûpelan pêk tê. Rûpel li ser yek sitûnê ava bûye û di her rûpelê de 7 rêz hene. Di navbera van rêzan de valahîyeke fireh hatiye

8 Rudenko jî dibêje ku nivîskar ne kifş e (автор неизвестен) (Rudenko, 1961, 110).

9 Wek minak peyva فصل a di vê berhemê de û yên ku bi destê Mela Mehmûdê Bazidî hatine nivîsandin bi heman teşeyê ne. (Ji bo peyva فصل bnr. Bazidî, *Exercices*, r. 32); Herweha Rudenko di xebata xwe ya ku li ser vê koleksiyonê amade kiriye de dibêje ev berhem ji alîyê Mela Mehmûdê bazidî ve hatiye nivîsîn (Переписчик, судя по почерку, -Mela Mehmûd Beyazîdî), (Rudenko, 1961, 110).

10 Rudenko ji bo kaxezê "kaxeza Ewrûpî" dibêje (бумага европейская) (Rudenko, 1961, 110).

dayîn da ku nivîs bi hêsanî bê xwendin. Her çiqas li rast û çepa rûpelan de zêde valahî tune be jî li jêr û jora rûpelan valahî heye. Ev jî rûpelan ji alîyê dîtbarîyê balkêştir dike.

Berhem bi xetê nexş û rîq'eyê tevlihev hatiye nivîsîn. Nivîsa destxetê zelal e. Bi hêsanî tê xwendin. Li hin cihan hereke hene lê li gelek cihan jî tunene. Ji alîyê rastnivîsê ve hin şaşî hene. Du cure mirekeb/hibir hatine bikaranîn. Reş û sor. Sernev û mijarên derbandî exleb bi rengê sor, şîrove û îzah jî bi yê reş hatine nivîsîn. Kevinbûn, oksît û hwd. tunene di berhemê de. Ji ber ku ev destxet ji bo koleksiyona Jaba hatiye amadekirin piştî îstînsaxê herwekî nehatiye bikaranîn. Lo ma jî paqij dixuye. Li dora metnê çarçove, tehzîb û nexş tunene. Tenê li ser rûpelan, ji bo ku xet rast bê nivîsîn xêzên reş hene. Di her rûpelê de peyva rûpela li pey xwe (peyva te'qîbê) hatiye nivîsîn. Di berhemê de ti tehzîb, wêne, minyatur û nexşe tunene.

IV. SEFHEÎ SIBYAN JI ALÎYÊ NAVEROKÊ VE

a) Di rûpela ewil de bi tîpên Latînî û bi Frensî “Abécédaire Kurde” (*Alfabeya Kurdî*) (*Sefheî Sibyan*, 1) hatiye nivîsîn. Di wereqa 2yem de ku wereqa destpêkê ye, navê pirtûkê bi Erebi wek *هَذَا صَفْحَةُ صَبِيَّان* / *haza sefheî sibyan* (*ev rûpela zarokan e*) hatiye nivîsîn (*Sefheî Sibyan*, 2). Piştî, bi her sê navên Xwedê dest pê dike û dibêje “*Ya Ellah, ya Fettah ya Rezzaq*”. (*Sefheî Sibyan*, 2) Di serê berhemên berê de kevneşopîya destpêkirina bi be-smele, hemdele û selweleyê diyardeyeke berbelav e.

b) Nivîskar di destpêkê de alfabeya Kurdî ya Erebi bi rêzê pêkşêş dike. Ji ber ku li ser xîma afabeya Erebi hatiye sazîkirin li gorî rêza alfabeya Erebi hatiye çêkirin. Lê tîpên ku xasê Kurdî ne jî di alfabe de li gorî nêzîkbûna dengên hatine bi cihkirin. Wek mînak ji ber ku bilêvkirina P'yê nêzîkê B'yê ye, ji alîyê teşeyê ve tîpeke nêzî B'yê hatiye sazîkirin û di alfabe de jî li kêleka B'yê hatiye bi cihkirin. Em dikarin heman şîroveyê ji bo C-Ç (ج - چ), J-Z (ز - ژ) û F-V (ف - ف) yê jî bikin (*Sefheî Sibyan*, 2-3).

c) Piştî alfabe nivîskar navê çend îşaretan dinivîse. Ji ber ku dê nivîskar, paşê xal û noqteyên tîpan bide nasîn û xwendina peyvan îzah bike pêşî amadehîyek kiriye. Ew îşaret ev in: “noqte, du noqte, sê noqte, elifa dirêj, hemze, ser, jêr, ber, cezîm, şedde” (*Sefheî Sibyan*, 3-5).

ç) Nivîskar carinan bi “fesl”ê (*Sefheî Sibyan*, 3) carinan jî bi serenavekê mijaran/beşên xwe ji hev vediqetîne. Piştî pêşkêşîya alfabe û danasîna îşaretan dest bi îzaha noqteyên/xalên tîpan dike:

(*Elif*: *elifê noqte tune*; *Bê*: *bê noqteyek li bin*) «*الفى نقطه تونه، ب: بى نقطيك لين*»

(*Pê*: *pê sê noqte li bin*; *Tê*: *tê du noqte li ser*) «*پ: پى سه نقطه لين، ت: تى دو نقطه لسر*»

d) Nivîskar piştî danasîna tîpan dest bi herekeyan dike. Lê vê carê mijara xwe hem bi “fesl”ê hem jî bi serenavê veqetandîye: «*سَرَا ڙِيرَا بَرَا*». Di bin vê serenavê de bi alîkarîya herekeyên wek ser (ـ), jêr (ـِ) û ber (ـَ) dengdayîna herfên bédeng dide nasîn (*Sefheî Sib-*

yan, r. 5-7). Mînak: » خى سرخه ژيرخي برخو (xê ser xe jêr xi ber xu); دال سرده (dal ser de jêr di ber du).

e) Piştî pêşkêşkirina her sê herekeyan beşê dîsa bi “fesi” û serenavekê vediqetîne û vê carê jî cureyeke din a herekeyan dide ku bi Erebi jê re tenwîn tê gotin:

«دو سراً، دو ژیرا، دو برأ» (du ser en, du jêr in, du ber un) (*Sefheî Sibyan*, 7-12). Ango pêşî “ser, jêr û ber”ê dabû, vê carê “du ser, du jêr û du ber”ê dide. Wek rêbaza berê van her sê herekeyan li ser hemû tîpan yek û yek tetbîq dike û îzaha wen dide. Lê her sê herekeyan li ser tîpê di heman demê de nade, li ser heman tîpê cuda cuda dide. Mînak:

م: میم دو سرمَن، م: میم دو ژیرمَن، م: میم دو برْمَن؛
(mim du ser **men**, mim du jêr **min**, mîm du ber **mun**)
ن: نون دو سرمَن، ن: نون دو ژیرمَن، ن: نون دو برْمَن؛
(nûn du ser **men**, nûn du jêr **nîn**, nûn du ber **nun**)
ه: هی دو سرمَن، ه: هی دو ژیرمَن، ه: هی دو برْمَن؛
(hê du ser **hen**, hê du jêr **hin**, hê du ber **hun**)

ê) Piştî ku nivîskar tenwînê li ser heman tîpê cuda cuda dide, ji bo hîndekarî û xurtkirinê dixweze ku bi awayeke din dubare bike. Îcar vê carê heman mijarê yanî her sê herekeyên tenwînê li ser tîpê bi hev re pêşkêş dike. Ji bo vê mijarê “fesi”ek datîne û wek serenav jî wiha dinivîse:

دو سراً دو ژیرا دو برأ (du ser en, du jêr in, du ber un)

Lê ا: الف دو سراً، ا: الف دو ژیرا، ا: الف دو برأ. Wek mînak, berê tenwîna “elif”ê wiha dabû: (ا: الف دو برأ). Piştî vê pêvajoyê heman mijarê bi rêbazeke din pêşkêş dike: (ا: الف دو سراً، دو ژیرا دو برأ). Ji aliyê perwerdeyê ve ev, rêbazeke bikêrhatî ye. Lewra hem rêbaza “ji hêsanîyê ber bi dijwarîyê ve” û hem jî ya “dubarekirin”ê hatiye bikaranîn. Birastî jî ji herfa “elif”ê heta “sê”yê rêbazê meşandîye. Lê piştî herfa “sê”yê rûpel guherîye û mustensix/nivîskar derbasî rûpeleke din bûye û sistem jî guherîye. Êdî her sê hereke/dengdêr ser heman herfê nehatine dayîn, wekî serenava derbasbûyî, ji hev cuda hatine dayîn. Wisa dixuye ku ev bi şaşî qewimîye. Lewra heman rêbaz ji xwe derbas bûbû û bi heman rêbazê hewceyî dubarekirinê tune.

g) Piştî tenwînê nivîskar derbasî cezmê (ـ) (*Sefheî Sibyan*, 17) dibe ku jixwe berê îşareta cezmê û navê wê pêşkêş kiribû (*Sefheî Sibyan*, 3). Ji bo cezmê sê beş/fesi veqetandîye. Di beşa yekem de tîpa elifê bi hemû tîpan re yek û yek bi dengê “e”yê angî bi “fethe/ser”ê cezm dike (*Sefheî Sibyan*, 17-19). Wek mînak:

أب: الف بى سراًب؛ أپ: الف پى سراًب؛ آت: الف تى سراًت؛ آث: الف ثى سراًث....

Wekî ku tê dîtin tîpan, tenê bi hev re cezim nake, herweha xwendina wan jî fêr dike û dibêje: **eb:** elif bê ser eb, **ep:** elif pê ser ep, **et:** elif tê ser et, **es:** elif sê ser es û hwd. Piştî ku cezma elifê bi dengdêra/herakeya “ser”ê li ser hemû tîpan tetbîq dike, heman rêbazê

Jimar 10 • Sal 5 • 2018 **109**

بَب: bê bê ser beb, بِب: bê bê jêr bib, بُب: bê bê ber bub; بِپ: bê pê ser bep, پِب: bê pê jêr bip, پِب: bê pê ber bup ...

i) Wekî ku tê dîtîn nivîskar heta vê gavê, li gorî plansaziya xwe bingeheke xwîrt pêşkêş kiriye. Lewra alfabeyê pêşkêş kir, danasîna tîp û îşaretan kir. Piştî herekeyên kurt, tenwîn û herekeyên dirêj li ser hemû tîpan, lê cezîmê li ser çend tîpan ceriband û xwendin û şîroveya wan pêşkêş kir. Di dawîyê de derbasî xwendina bêjeyan dibe lê dixwaze ji bo mijarên borî şîroveyek bike (*Sefheî Sibyan*, 33-35). Ji ber vê yekê jî beşeke nû vedike û tê de dibêje ku ev ceribandînan ku me li ser herekeyên kurt, tenwîn, cezîm û herekeyên dirêj pêşkêş kirin mînak in û hûn dikarin li ser hemû tîpan tetbîq bikin. Herwekî dibêje ji bo hindekarîyê tenê pêşkêşkirina mînakên fêrker bes e. Eger mirov tetbîqa van mijaran li ser hemû tîp û peyvên bike dê bi sedan rûpel cih bigire. Ji ber vê dibêje, yê din jî li ser van qiyas bikin.

j) Piştî van şîret û şîroveyan dest bi pêşkêşkirina xwendina peyvên dike. Pêşî duayek dide ku ev dua ji mêj ve di pirtûkçeyên elifbayên kurdan de cih digire:

(*Sefheî Sibyan*, 35) «رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ سَهِّلْ عَلَيْنَا بِفَضْلِكَ يَا مُيسِّرَ كُلِّ عَسِيرٍ رَبِّ تَمِّمْ لَنَا بِالْخَيْرِ يَا اللَّهُ»
37)¹³

Wekî ku tê dîtîn peyvên ku nivîskar bi kar anîne ne peyvên serbixwe ne lê, ji metnekê hatine vergirtin. Wek hemû mijarên berê nivîskar vê duayê jî ji bo hêsanîkirina xwendinê serûber kiriye: Mînak:

رَبِّ: رى سَرَّه بى ژىر بى رَبِّ: يَسِّرْ: بى سَرِيه سىن رى ژىر سىر يَسِّرْ: وَلَا: واو سَرَوَه لَام الْفَلَا وَلَا: تُعَسِّرْ: تى بَرْتُو عىن سَرَّه سىن رى ژىر سىر تُعَسِّرْ: سَهِّلْ: سىن سَرَّه هى لَام ژىر هِلْ سَهِّلْ....

رَبِّ: rê ser re bê jêr bi rebbi, يَسِّرْ: yê ser ye sîn rê jêr sir yessir, وَلَا: waw ser we lam elif la wela, تُعَسِّرْ: tê ber tu 'eyn ser 'e sîn rê jêr sir tu'essir, سَهِّلْ: sîn ser se hê lam jêr hil sehnil...

k) Di beşa dawî de nivîskar dîsa li ser pêşvebirina xwendinê radiweste û xwendin û

13 Wateya duayê: “Ya Rebbê me! Tu –bi kerema xwe vê xwendinê- ji bo me hêsan bike, zor û zehmet neke. Ey ew kesê ku hêsanîkirina her tiştî di destê de ye, tu ji fedla xwe her cure dijwarîyan ji bo me asan bike. Ya Rebbê me! Tu –vê xwendina ku me dest pê kiriye- bixêr li me bidî temam kirin û serkeftinê nesîbê me bikî ey Xwedê.” Di hin elifbayan de يَسِّرَ كُلِّ عَسِيرٍ di hinan de jî يَسِّرَ cih nagirin; Rudenko dibêje “*ev berhem bi dawî nebûye*” (“рукопись не окончена” bnr. Rudenko, 1961, 110) lê behsa qismên kêr nake. Bi rastî jî di elifbayên Kurdî-Erebî de ji bilî van agahîyan gelek agahîyên din jî hene. Bi giştî xwendina elifbayê li ser perwerdeya dînî/olî ava dibû. Ango di nav Kurdan de perwerde bi dîn ve têkildar bû. Ji ber vê yekê di elifbayên Kurdî de piştî hînkirina alfabe, peyv û hevokên kurt dua û sûreyên nimêjê dest pê dikin. Îro jî di elifbayên Kurdên şafî de digel hînkirina elifbayê duayên wek “teşehhud/tehiyyat, sellî-barik, fatîhe, teweccuh/weccehtu, qunût/allemmehdînî û amentu” hene (Bnr. Nas, *Şafî Kolay Öğreten Kur'an Elifbası*); Lê di navbera vê destxeta Mela Mehmûdê Bazidî û berhemên alfabeyan ên ku ji bo hindekarîya Qur'anê hatine amadekirin ferq hene. Di alfabeyên Qur'anê de tîpên Kurdî yê wek “پ چ ژ ف” tunene.

serûberkirina peyvên dide. Peyvên ku hîlbijartîye jî peyvên ebcedê¹⁴ ne. Ev peyv jî dîsa wek duaya borî jî mêt ve di nav elifbayên Kurdî de cih digirin (*Sefheî Sibyan*, 37-39):

أَبْجَدُ، هَوَزُ، حُطَي، كَلَمُنْ، سَعْفَصُ، قَرَشَتُ، تَخَذُ، قَتَبَارَكَ اللهُ، أَحْسَنُ، الْخَالِقِينَ.

Nivîskar bêjeyên ebcedê jî serûber dike:

أَبْجَدُ: الف بى سراب جيم دال سَرَجْدُ أَبْجَدُ؛ هَوَزُ: هى سَرَهه واو زين سَرُوزُ هَوَزُ؛ حُطَي: حى برحو طى يى
طى حُطَي...

أَبْجَدُ: elif bê ser eb cîm dal ser ced ebced; هَوَزُ: hê ser he waw zeyn ser wez hewwez;
حُطَي: hê ber hu tê yê tî hutî....

Di dawîya destxetê de nivîskar dîsa her sê dengdêrên kurt ser-jêr-ber, du ser- du jêr- du ber û navê *إي* yê dide û pirtûkê bi dawî tîne. Lê jî bilî van agahîyan di dawîya pirtûkê de tiştek tune. Lê bi gelemperî di dawîya berhevan de hin dua û agahîyên derheqê nivîskar an mustensix de tên dayîn.

V.TAYBETMENDÎYÊN ALFABEYA KURDÎ-EREBÎ

-Di destxetê de hejmara tîpan 32 ye. Ev tîp hemû bîdeng¹⁵ in. Hemû tîpên alfabeya Erebî di vê alfabeyê de cih digirin. Lê jî dervayê alfabeya Erebî 4 tîp hene ku ev di Erebî de tunene û xasê Kurdî ne: “پ چ ژ ف”.

-Di alfabeya Kurdî Latînî de tîpên dengdêr¹⁶ (a,e,ê,i,î,o,u,û) hene. Ji van “e, i, u” kurt in “a, ê, î, o, û” jî dirêj in (Bedirxan û Lescot, 2012, 3). Lê di ya Erebî de dengdêr wek tîp tunene. Di Erebî de şuna dengdêrên kurt sê hereke hene ku navên wan, ser (ـ), jêr/zêr (ـِ) û ber (ـَ) in. Ji van, herekeya “ser”ê (ـَ) di alfabeya Kurdî-Latînî de tîpa “e”yê, herekeya “jêr”ê (ـِ) tîpa “î”yê û herekeya “ber”ê (ـَ) jî tîpa “u”yê temsîl dikin ku hemû jî kurt in. Lê jî bo dengdêrên dirêj tîpên bikaranîn ku navê wan di Erebî de herfên medde ango dirêjkirîne ye: “ا، و، ي”. Ev tîp ne hereke ne lê beramberê her sê herekeyan (ـَ، ـِ، ـُ) (û herweha bê

14 Heca ebcedê, ji 8 peyvên pêk tê û di nav xwe de hemû tîpên alfabeya Erebî dihevin. Ji bo ku tîpên alfabeyê bi hêsanî bê jiberkirin wek formulek jî mêt ve hatiye amadekirin û bikaranîn. Ji ber ku peyvê serî ebced e bi vî navî hatiye nasîn. Li gorî çavkanîyan jî bo her yek jî van tîpan hejmarek hatiye tayînkirin. Sîstema ebcedê di çavkanîyan de bi gelemperî weha cih digire:

أَبْجَدُ هَوَزُ حُطَي كَلَمُنْ سَعْفَصُ قَرَشَتُ تَخَذُ صَطِغُ

(*Ebced, hewwez, hutî, kelemen, se'fes, qereşet, sexxaz, dazix*). Di elifbayên Kurdî de exleb li ser peyvê dawî *لا* zêdekirin *صَطِغًا* (dazixlen) ku di sîstema ebcedê de jî bo vê yekê hejmar nehatîye tayînkirin. Çavkanî dibêjin ku ev sîstem bi rêya zimanê Nebatîyê jî zimanên Îbranî û Aramîyê derbasî Erebî bûye. Lewra hem jî alîyê rêza tîpan hem jî ji alîyê hejmarên ku hatine tayînkirin ve, alfabeya van zimanan li ebcedê tê. (Uzun, 1994).

15 Celadet Alî Bedirxan jî bo bîdengê peyvê “dengdar”ê bi kar tîne û weha dide nasîn: “Dengdar ew herf e ko dixwedeng e lê belê dengê wê bi serê xwe û bê arîkariya dengdêrê dernakeve.” (Bedirxan, 2011, 21).

16 “Dengdêr ew herf e ko dixwedeng e û dengê wê bi serê xwe derdikeve û dengê dengdaran de -dixe.” (Bedirxan, 2011, 21).

wan jî) tên bikaranîn û denga dirêj dikan. Ji van tîpan bi alîkarîya elifê (l) dengdêra dirêj “a” derdikeve. Bi alîkarîya wawê (و) dengdêra dirêj “û” derdikeve û bi alîkarîya “yê”yê (ي) dengdêra “î”yê derdikeve. Li vir dengdêra “ê”yê dimîne. Di vê destxetê de ji bo denga “ê”yê bi gelemperî “yê”ya bênoqte/bêxal (ى) hatiye bikaranîn lê di nav danasîn û listeyên nivîskar de wek dengdêrek nehatiye destnîşankirin. Lê îro di alfabeya Kurdî-Erebî de ji bo vê dengê tîpa “ئ”yê tê bikaranîn û dengê “ê”yê temsîl dike.

-Ji bo denga G’yê di alfabeya destxetê de tîpek tune. Lê şûna wê de tîpa “ك”yê hatiye bikaranîn. Wek mînak ji bo peyva “digel”ê “دگل” hatiye nivîsîn (*Sefheî Sibyan*, 34). Lê îro bi tîpa “گ”yê wek «دگل» tê nivîsîn ku ev tîp ji mêj ve di alfabeya Kurdî-Erebî de rûniştîye û berbelav e.

-Em dikarin tîpên ku di destxetê de hatine rêzîkirin û alfabeya Latînî wiha bidin berhev:

ا	ب	پ	ت	ث	ج	چ	ح	خ	د	ذ	ر	ز	ژ	س	ش
a	b	p	t	s	c	ç	h	x	d	z	r	z	j	s	ş
ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف	ق	ك	ل	م	ن	هـ	و	ي	
s	d	t	z		x	f	v	q	k	l	m	n	h	w	Y

-Di alfabeya Kurdî-Erebî de hindêk tîp hene ku di alfabeya Kurdî-Latînî de li hemerî wan yek û yek tîp tune. Ji ber vê yekê carinan ji bo çend tîpên Erebî tenê tîpeke latînî hatiye bikaranîn. Ev tîp exleb ji alîyê dengê ve nêzîkê hev in: Ji bo “س، ث، ص”ê tîpa “s”yê, ji bo “د، ض”ê tîpa “d”yê, ji bo “ت، ط”ê tîpa “t”yê, ji bo “خ، غ”ê tîpa “x”yê, ji bo “ح، هـ”ê tîpa “h”yê û ji bo “ز، ظ”ê tîpa “z”yê hatiye bikaranîn.

-Tîpên ku Erebî ne û bi wan denga peyvên Kurdî tunene jî di alfabe-yê de cih girtine: “ث، ح، ذ، ع، غ”¹⁷.

-Di destxetê de ji bo tîpa Ê’yê exleb ی’ya bê xal hatiye bikaranîn, digel ku wek tîpeke serbixwe di alfabe-yê de nehatîye nîşandan. Îro di alfabeya Kurdî-Erebî de ji bo denga “ê”yê ئ tê bikaranîn.

-Di elifbayên ku ji bo xwendina Qur’an û Erebî hatine amadekirin de, tîpên xasê Kurdî cih nagirin. Di vê berhemê de nivîskar bi taybetî cih daye Kurdî jî. Ev jî tê wê wateyê ku ev berhem ne ji bo xwendina Qur’anê belkî ji bo xwendin û nivîsandina Kurdî ye.

-Di nivîsandina Kurdî-Erebî de ji bo dengdêran tîp tunene û exleb hereke jî nayên bikaranîn. Ji ber vê yekê di xwendin û nivîsandinê de şaşî çê dibin. Lê di alfabeya Kurdî-Latînî de tîpên wek a, e, ê, i, î, u, û, o hene. Hereke û îşaretên dengdarîyê nikarin bi zelalî van denga temsîl bikin.

17 Di Kurdî de li ser hebûn û nebûna hin tîpên wek ح û عê nîqaş hene.

VI. JI ALÎYÊ PERWERDEHÎ VE SEFHEÎ SIBYAN

Bê guman pirtûk ji mêj ve keresteyeke sereke ye ji bo pêvajoya hindekarîyê. Her çiqas îro di serdema modern de beramberê pêşveçûna teknolojîyê di warê keresteyên dijîtal ên wek tv, cd, komputer, tablet, texteya bîaqil, înternet û hwd. de pêşveçûneke balkêş pêk hatibe jî girîngîya pirtûkê ji holê ranebûye. Hetta em dikarin bi hêsanî bibêjin ku li gorî derfetên îroyîn di cîhana pirtûkê de jî bi qasî alavên din pêşveçûn çêbûne. Lewra îro jî li dinyayê bi giştî pirtûk di warê pererdehiyê de cihê xwe yê girîng diparêze. Ji ber vê yekê pirtûk jî ji gelek alîyan ve bûye mijara lêkolînê. Yek ji van mijaran jî ji alîyê hîndekarîyê ve çawabûna pirtûkê ye.

Bi rastî jî em nikarin *Sefheî Sibyan* li gorî derfetên îro binirxînin û bi pirtûkên nûjen re muqayese bikin. Lê gava ku em li gorî serdema wê bixwe binirxînin çen xalên balkêş derdikevin ber çavan.

Wekî ku me li jor jî anî ziman, berhem li ser deftereke birêkûpêk hatiye nivîsîn. Ji ber ku bi tayê hatiye dirûn belav nebûye. Rûpel kevin nebûne. Ji ber vê yekê li gorî serdema xwe ji alîyê fîzîkî ve bikêrhatî dixuye.

Wekî tê zanîn *Sefheî Sibyan* ji bo hînkirina alfabeya Kurdî hatiye amadekirin û ev pirtûkên bi vî rengî exleb xîtabê zarokan dikin. Ji ber vê yekê divê ji alîyê dîtbarîyê ve balkêş bibin. Di her rûpelê de 7 xêz hatine kişandin û agahî li ser van xêzikan hatine nivîsîn. Ji ber ku xêzik ji hev dûr in nivîs tevlihev nebûne û bi hêsanî tên xwendin. Her wiha mezinbûna nivîsê jî xwendinê hêsan dike. Bikaranîna mirekebên sor û reş ji alîyê dîtbarîyê ve pirtûkê balkêştir dike. Rûpelên berhemê yek alî hatine nivîsîn, ango piştî rûpela nivîsandî vala maye. Loma jî nivîs tevlihev nebûne û rûpel paqij maye.

Di perwerdehiyê de bikaranîna mînakên ji mêj ve rêbazeke bikêrhatî û berbelav e. Nivîskar bi bikaranîna wek “mesela wekû niha, mesela wekû”, (*Sefheî Sibyan*, 34) mijarên xwe îzah dike. Herweha nivîskar dibêje ev mijarên ku hatine pêşkêşkirin mînak in û divê ji bo pêşvebirina yên mayî jî bi van re bîn muqayese kirin.

Nivîskar di pêşkêşkirina mijaran de rêbaza “ji hêsanîyê ber bi dijwarîyê ve” bi kar anîye. Bi alfabeyê dest pê dike, paşê alfabeyê yek û yek îzah dike, îşaretên xwendinê dide nasîn, herekeyan li ser her tîpê cuda cuda tetbîq dike. Her diçe derbasî mijareke diwartir dibe. Ji ber ku îzah û îşroveyan bi hûrgilî pêşkêş dike xwendekar dikare bi hêsanî derbasî mijareke diwartir bibe.

Di perwerdehiyê de dubarekirin jî rêbazeke hînkêr e. Nivîskar vê rêbazê jî bi bandor bi kar anîye. Wek mînak, “ser, jêr û ber” li serh hemû tîpan ceribandîye û bilêvkirina hemûyan jî yek û yek îzah kiriye. Herweha hemû hereke û îşaretan bi vî rengî tetbîq kiriye. Xwendevan heta van îzah û mînakên xelas dike, mijar bi dubarekirinê, di hişê wî/wê de bi hêsanî rûdine. Digel van taybetmendîyan, dema ku nivîskar ji mijarek derbasî ya din dibe yan fêsl yan jî sernav bi kar anîye. Ev jî pêşîya tevlihevîyê digire û bikaranîna berhemê hêsanîr dike.

VII. TEWSÎFA DESTXETÊ

1. **Navê berhemê:** Sefheî Sibyan
2. **Navê nivîskar/mustensix:** Mela Mehmûdê Bazidî
3. **Cihê berhemê:** Koleksiyona Jaba a li Akademîya Zanistan a Petersburgê ya Rusyayê
4. **Navê Pirtûkxaneyê:** Pirtûkxaneya Akademîya Zanistan a Rûsyayê (The Library of the Russian Academy of Sciences (Библиотека Российской академии наук (БАН))
5. **Serxwebûna berhemê:** Serbixwe
6. **Jimara Bergan:** Yek cild e, berga wê kartona Ewrûpî ya şin e¹⁸
7. **Menzûm-Mensûr:** Mensûr
8. **Ziman:** Kurmancî-Kurdî
9. **Zehriye:** Zehriye tune.
10. **Kaxez:** Kaxeza destxetê nû dixuye û diyar e ku di rewşeke baş de hatiye parastin.
11. **Wêreq:** 38¹⁹
12. **Qeware (eb'ad):** rûpel: 25x17 mm; metin 18,5x16 mm (Rudenko, 1961, 110)
13. **Xet:** Bi xetên nesx û rîq'eyê tevlihev hatiye nivîsîn.²⁰
14. **Îmla:** Nivîsa destxetê zelal e. Bi hêsanî tê xwendin. Li hin cihan hereke hene lê li gelek cihan jî tunene. Ji alîyê rastnivîsê ve hin şaşî hene.
15. **Mirekeb:** Reş û sor.
16. **Cedwel:** Tune
17. **Sitûn:** 1
18. **Rêz:** 7
19. **Sernav:** Di rûpela ewil de bi tîpên Latîni û bi Frensî "Abécédaire Kurde" (*Alfabeya Kurdî*) hatiye nivîsîn. Di rûpela 2yem de ku rûpela destpêkê ye, navê pirtûkê bi Erebi wek *هذا صفحه صبيان* /haza sefheî sibyan (ev rûpela zarokan e) hatiye nivîsîn. Mijar exleb bi peyva fesl/فصل ji hev hatine veqetandin.
20. **Peyvên te'qîbê:** Heye
21. **Tezhîb:** Tune
22. **Wêne, minyatur û nexşe:** Tune
23. **Qeyda feraxê/ketebeyê/istînsaxê:** Derheqê feraxe, ketebe û îstînsaxê de tu agahî tunene.

18 "Переплет европейский, картонный зеленого цвета." (Rudenko, 1961, 110).

19 Rudenko dibêje hejmara rûpela berhemê 37-38 e (Rudenko, 1961, 110); Di rûpela 1(yek)em de ji bilî nivîsa "Abécédaire Kurde" tiştek tune. Bi temamî 39 rûpel e. Piştî ku rûpela 1(yek)em jê hat derxistin destxet bixwe 38 rûpel dimîne.

20 Rudenko dibêje ku cureya xetê rîq'eya mezin e (почерк: крупный рик а) (Rudenko, 1961, 110).

24. Îfadeyên destpêkê: هذا صفحه صبيان

25. Îfadeyên dawî: اي اشباع

26. Naveroka berhemê: Alfabe ya Kurdî-Erebî, danasîna tîpan, xwendina alfabe, peyv û hevokan.

7. Sefheî Sibyan: Metin û Tehqîq

صفحه صبيان

يَا اللَّهُ يَا فَتَّاحُ يَا رَزَّاقُ

ا، ب، پ، ت، ث، ج، چ، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ژ، س، ش، ص، ض، ط، ظ، [٢] ع، غ، ف،
ق، ٢١ ق، ك، ل، م، ن، ه، و، لا، ي.

ن	ت	ث	ا	ء	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

(نقطه، دو نقطه، سێ نقطه، الفا درێژ، همزة، الف، سر، ژیر، بر، جزم، شدة)

فصل

ا: الفی نقطه تونه، ب: بی نقطیک لبن، پ: پی سه^{٢٢} نقطه لبن، ت: تی دو نقطه لهر، ث: ئی^{٢٣}
سه نقطه لهر، ج: جیم [٣] نقطیک^{٢٤} دزکدان، چ: چیم سه نقطه دزکدان، ح: حی نقطه تونه، خ:
حی نقطیک لهر، د: دالی تونه، ذ: ذالی نقطیک^{٢٥} لهر، ر: ری نقطه تونه، ز: زینی نقطیک لهر،
ژ: ژینی سه نقطه لهر، س: سینی تونه، ش: شینی سه نقطه لهر، ص: صادی تونه، ض: ضادی
نقطیک^{٢٦} لهر، ع: عینی تونه، غ: غینی نقطیک^{٢٧} لهر، ف: فی نقطیک^{٢٨} لهر، ق: قی سه نقطه
لهر، ق: قافی دو نقطه لهر، ک: [٤] کافی تونه، ل: لامی تونه، م: میمی تونه، ن: نونی
نقطیک^{٢٩} لهر، ه: هی تونه، و: وای تونه، لا: لام الف لا، ی: یی دو نقطه لبن.

21 Di destxetê de ev tîp (ق), paşê di navbera fê û qafê de wek serrastkirinekê hatiye bi cihkirin. Wisa xuya ye ku mustensix/nivîskar pêşî vê tîpê jî bîr kiriye û paşê lê zêde kiriye.

22 Hejmara sê'yê wek سه hatiye nivîsîn lê bilêvkirina wê سى ye.

23 Di destxetê da: ئا

24 Nivîskar carina نقطیک nivîsîye carina jî نقطک nivîsîye.

25 Di destxetê da: نقطک

26 Di destxetê da: نقطک

27 Di destxetê da: نقطک

28 Di destxetê da: نقطک

29 Di destxetê de bi piranî تونه hatiye nivîsîn lê çarînan jî تونی نه hatiye nivîsîn.

30 Di destxetê da: تونی نه

31 Di destxetê da: تونی نه

32 Di destxetê da: نقطک

فصل ٣٣

أُ: ٣٤ الف سرء ژیرئی ٣٥ برؤ؛ بَ: ٣٦ بو سربه ژیرئی برؤ؛ پَ: ٣٧ پی سربه ژیرئی
 برؤ؛ تَ: ٣٨ تن سربه ژیرئی برؤ؛ ثَ: ٣٩ تن سربه ژیرئی برؤ؛ جَ: ٤٠ جیم سربه ژیرئی
 برؤ؛ چَ: ٤١ چیم سربه ژیرئی برؤ؛ حَ: ٤٢ حی سربه ژیرئی برؤ؛ خَ: ٤٣ خی سربه
 ژیرئی ٤٤ برؤ؛ دَ: ٤٥ دال سربه ژیرئی برؤ؛ ذَ: ٤٦ ذال سربه ژیرئی ٥٥ [ه] برؤ؛ رَ: ٥٦ ری
 سربه ژیرئی برؤ؛ زَ: ٥٧ زین سربه ژیرئی برؤ؛ ژَ: ٥٨ زین سربه ژیرئی برؤ؛ سَ: ٥٩ سین
 سربه ژیرئی ٦٠ برؤ؛ شَ: ٦١ شین سربه ژیرئی برؤ؛ صَ: ٦٢ صاد سربه ژیرئی
 برؤ؛ ضَ: ٦٣ ضاد سربه ژیرئی برؤ؛ طَ: ٦٤ طی سربه ژیرئی برؤ؛ ظَ: ٦٥ ظی
 سربه ژیرئی برؤ؛ عَ: ٦٦ عین سربه ژیرئی برؤ؛ غَ: ٦٧ غین سربه ژیرئی برؤ؛ فَ: ٦٨
 فی سربه ژیرئی برؤ؛ قَ: ٦٩ قی سربه ژیرئی برؤ؛ کَ: ٧٠ کاف [٦] سربه ژیرئی
 برؤ؛ لَ: ٧١ لام سربه ژیرئی برؤ؛ مَ: ٧٢ میم سربه ژیرئی برؤ؛ نَ: ٧٣
 نون سربه ژیرئی برؤ؛ هَ: ٧٤ هی سربه ژیرئی برؤ؛ وَ: ٧٥ واو سربه ژیرئی برؤ؛ یَ: ٧٦
 یی سربه ژیرئی برؤ.

33 Nivîskar di vê fêslê/beşê de behsa dengdêrên kurt “ser, jêr, ber”ê dike.

34 Di destxetê de ev her sê dengdêr (ser, jêr, ber) bi hev re li ser tîpê bixwe hatine nivîsîn. Her çiqas ev ji bo destnivîsê mumkin be jî ji bo komputerê me derfeteke weha nedît.

35 ژێر “jîr’û” hatiye nivîsîn. Divîyabû “jêr’î” bihata nivîsîn. Lewra di Kurdî de dengê “î” yan “ê”yê dide. Lê li gorî metnê wek “û,u” hatiye nivîsîn. Ev şaşî ji “elif”ê heta “zal”ê hatiye kirin. Lê piştê “zal”ê rast hatiye nivîsîn.

36 Di destxetê da: ژیریو

37 Di destxetê da: ژیریو

38 Di destxetê da: ژیرتو

39 Di destxetê da: ژیرتو

40 Di destxetê da: ژیرجو

41 Di destxetê da: ژیرجو

42 Di destxetê da: ژیرحو

43 Di destxetê da: ژیرحو

44 Di destxetê da: ژیردو

45 Di destxetê da: ژیرژو

46 Di destxetê da: ژیرسو

47 Navê qafê nehatiye nivîsîn.

فصل

— دو سَرَأ، — دو ژَیْرَأ، — دو بَرَأ

أ: الف دو سَرَأ،^{٤٨} إ: الف دو ژَیْرَأ،^{٤٩} ا: الف دو بَرَأ،^{٥٠} ب: بئ دو سَرَبئ،^{٥١} پ: بئ دو ژَیْرَبئ،^{٥٢} پ: پئ دو بَرَبئ،^{٥٣} ت: تئ دو سَرَتئ،^{٥٤} ت: تئ دو ژَیْرَتئ،^{٥٥} [٧] ت: تئ دو بَرَتئ،^{٥٦} ث: ثئ دو سَرَثئ،^{٥٧} ث: ثئ دو ژَیْرَثئ،^{٥٨} ج: جئ دو سَرَجئ،^{٥٩} ج: جئ دو ژَیْرَجئ،^{٦٠} ح: حئ دو سَرَحئ،^{٦١} ح: حئ دو ژَیْرَحئ،^{٦٢} خ: خئ دو سَرَخئ،^{٦٣} خ: خئ دو ژَیْرَخئ،^{٦٤} د: دئ دو سَرَدئ،^{٦٥} د: دئ دو ژَیْرَدئ،^{٦٦} ر: رئ دو سَرَرئ،^{٦٧} ر: رئ دو ژَیْرَرئ،^{٦٨} ز: زئ دو سَرَزئ،^{٦٩} ز: زئ دو ژَیْرَزئ،^{٧٠} س: سئ دو سَرَسئ،^{٧١} س: سئ دو ژَیْرَسئ،^{٧٢} ش: شئ دو سَرَشئ،^{٧٣} ش: شئ دو ژَیْرَشئ،^{٧٤} ص: صئ دو سَرَصئ،^{٧٥} ص: صئ دو ژَیْرَصئ،^{٧٦} ض: ضئ دو سَرَضئ،^{٧٧} ض: ضئ دو ژَیْرَضئ،^{٧٨} ط: طئ دو سَرَطئ،^{٧٩} ط: طئ دو ژَیْرَطئ،^{٨٠} ع: عئ دو سَرَعئ،^{٨١} ع: عئ دو ژَیْرَعئ،^{٨٢} غ: غئ دو سَرَغئ،^{٨٣} غ: غئ دو ژَیْرَغئ،^{٨٤} ف: فئ دو سَرَفئ،^{٨٥} ف: فئ دو ژَیْرَفئ،^{٨٦} ق: قئ دو سَرَقئ،^{٨٧} ق: قئ دو ژَیْرَقئ،^{٨٨}

48 Di destxetê da: سَرَأ

49 Di destxetê da: ژَیْرَأ

50 Di destxetê da: بَرَأ

51 Di destxetê da: سَرِبَأ

52 Di destxetê da: سَرِیَأ

53 Di destxetê da: سَرِجَأ

54 Di destxetê da: ژَیْرِج

55 Di destxetê da: سَرِچَأ

56 Di destxetê da: سَرِدا

57 Di destxetê da: سَرَأ

58 Di destxetê da: ژَیْرین

59 Di destxetê da: ژَیْرزین

60 Di destxetê da: سَرِصَأ

61 Di destxetê da: سَرِضَأ

62 Di destxetê da: سَرِطَأ

63 Di destxetê da: سَرِطَأ

64 Di destxetê da: سَرِغَأ

65 Di destxetê da: سَرِفَأ

66 Di destxetê da: سَرِقَأ

ف: قی دو برقن؛ ق: قاف دو سرقن، ق: قاف دو ژیرقن، ق: قاف دو برقن؛ ک: کاف دو سرکن،
ک: کاف دو ژیرکن، ک: کاف دو برکن؛ ل: لام دو سرلن، ل: لام دو ژیرلن، ل: لام دو برلن؛ م:
میم دو سرمن، م: میم دو ژیرمین، م: میم دو برمن؛ ن: نون دو سرمن، ن: نون دو ژیرنن، ن:
نون دو برنن؛ ه: هی دو سرهن، [۱۱] ه: هی دو ژیرهن، ه: هی دو برهن؛ و: واو دو سرون،
و: واو دو ژیرون، و: واو دو برون؛ لا: ی: یی دو سرین، ی: یی دو ژیرین، ی: یی دو برین.

فصل ۶۸

ا: الف دو سران، ۶۹ دو ژیران ۷۰ دو بران؛ ب: بی دو سربن ۷۱ دو ژیربن برن؛ پ: پی دو سرپن دو ژیرپن دو برپن؛ ت: تی دو سرتن دو ژیرتن دو برتن؛ ث: ثی دو سرتن،
دو ژیرتن [۱۲] دو برتن؛ ج: جیم دو سرجن، ج: جیم دو ژیرجن، ج: جیم دو برجن؛ چ: چیم دو سرچن، چ: چیم دو ژیرچن، چ: چیم دو برچن؛ ح: حی دو سرحن، ح: حی دو ژیرحن، ح: حی دو برحن.

67 Di destxetê da: سرما

68 Nivîskar di vê fêslê de jî behsa du ser, du jêr û du ber'ê dike. Wek sernav mirov dikare weha binivîse:

— دو سزا دو ژیرا دو برا

69 Di destxetê da: سرا

70 Di destxetê da: ژیرا

71 Di destxetê da: برا

72 Di destxetê da: سربا

73 Di vê beşê/fêslê de, mustensix/nivîskar xwestiye ku du ser, du jêr û du berê li ser heman herfê/bêdengê bi hev re bide. (Wek mînak: (ت: ثی دو سرتن، دو ژیرتن دو برتن. Levra di bin serenava pêşîya vê de herekeyan/dengdêran li ser heman herfê/bêdengê cuda cuda pêşkêş kiribû. (Wek mînak: (ت: ثی دو سرتن، ت: ثی دو ژیرتن، ت: ثی دو برتن. Ji alîyê perwerdeyê ve ev rêbazeke bikêrhatî ye. Lewra sistema “jî hêsanîyê ber bi zorîyê ve” hatiye bikaranîn. Birastî jî ji herfa “elîf”ê heta “sê”yê vê rêbazê meşandîye. Lê piştî herfa “sê”yê rûpel guherîye û mustensix/nivîskar derbasî rûpeleke din bûye û sistem jî guherîye. Êdî her sê hereke/dengdêr ser heman herfê nehatine dayîn, wekî serenava pêşîya xwe, ji hev cuda hatine dayîn. Wisa dixuye ku ev bi şaşî qewimîye. Lewra heman rêbaz ji xwe derbas bûbû û hewceyî dubarekirinê tune. Li gorî vê yekê divîyabû weha dewam bikira:

ج: جیم دو سرجن دو ژیرجن دو برجن؛ چ: چیم دو سرچن دو ژیرچن دو برچن؛ ح: حی دو سرحن دو ژیرحن دو برحن؛ خ: خی دو سرخن دو ژیرخن دو برخن؛ د: دال دو سرددن دو ژیردن دو بردن؛ ذ: ذال دو سرددن دو ژیردن دو بردن؛ ر: ری دو سرن دو ژیرن دو برن؛ ز: زین دو سرن دو ژیرن دو برن؛ ژ: ژین دو سرن دو ژیرن دو برن؛ س: سین دو سرن دو ژیرسن دو برسن؛ ش: شین دو سرن دو ژیرشین دو برشن؛ ص: صاد دو سرن دو ژیرصن دو برصن؛ ض: ضاد دو سرن دو ژیرضن دو برضن؛ ط: طی دو سرن دو ژیرطن دو برطن؛ ظ: ظی دو سرن دو ژیرظن دو برظن؛ ع: عین دو سرن دو ژیرعن دو برعن؛ غ: غین دو سرن دو ژیرغن دو برغن؛ ف: فی دو سرن دو ژیرفن دو برفن؛ ق: قی دو سرن دو ژیرقن دو برقن؛ ک: کاف دو سرن دو ژیرکن دو برکن؛ ل: لام دو سرن دو ژیرلن دو برلن؛ م: میم دو سرن دو ژیرمین دو برمن؛ ن: نون دو سرن دو ژیرنن دو برنن؛ ه: هی دو سرن دو ژیرهن دو برهن؛ و: واو دو سرون دو ژیرون دو برون، لا، ی: یی دو سرن دو ژیرین دو برین.

حى دو برخُن؛ حُ: حى دو سرخُن، خُ: حى ژیرخُن، حُ: حى دو برخُن؛ دُ: دال دو سردُن، دُ: دال دو ژیردُن، دُ: دال دو بردُن؛ دُ: دال دو سردُن، دُ: دال دو ژیردُن، دُ: دال دو بردُن؛ رُ: [۱۳] رى دو سرُن، رُ: رو دو ژیرن، رُ: رى دو برُن، رُ: زین دو سرُن، رُ: زین دو ژیرن، رُ: زین دو بردُن؛ سُ: سین دو ژیرسُن، سُ: سین دو سرُن، سُ: ژین دو ژیررُن، سُ: ژین دو بردُن؛ شُ: شین دو ژیرسُن، شُ: شین دو سرُن، شُ: شین دو ژیررُن، شُ: شین دو بردُن؛ صُ: صاد دو سرصُن، صُ: [۱۴] صاد دو ژیرصُن، صُ: صاد دو برصُن؛ ضُ: ضاد دو سرصُن، ضُ: ضاد دو ژیرصُن، ضُ: ضاد دو برصُن؛ طُ: طى دو برطُن، طُ: طى دو ژیرطُن، طُ: طى دو سرطُن، طُ: طى دو بردُن؛ عُ: عین دو سرعُن، عُ: عین دو ژیرعُن، عُ: عین دو برعُن، عُ: عین دو سردُن، عُ: عین دو ژیردُن، عُ: عین دو بردُن؛ فُ: فى دو سرفُن، فُ: فى دو ژیرفُن، فُ: فى دو برفُن؛ قُ: قاف دو سرفُن، قُ: قاف دو ژیرفُن، قُ: قاف دو برفُن؛ کُ: کاف دو سرکُن، کُ: کاف دو ژیرکُن، کُ: کاف دو برکُن؛ لُ: لام دو سِرلُن، لُ: لام دو ژیرلُن، لُ: لام دو برلُن؛ مُ: میم دو سرمُن، مُ: میم دو ژیرلُن، مُ: میم دو برمُن؛ نُ: نون دو سرمُن، نُ: نون دو ژیرنُن، نُ: نون دو برنُن؛ هُ: هى دو سِرهُن، هُ: هى دو ژیرهُن، هُ: هى دو برهُن؛ وُ: واو دو سروُن، وُ: واو دو ژيروُن، وُ: واو دو بروُن؛ یُ: یى دو سِرین، یُ: یى دو ژیرین، یُ: یى دو برین.

فصل

اَب: الف بى سرأب؛ اَب: الف پى سرأب؛ اَب: الف تى سرأب؛ اَب: الف ثى سرأب؛ اَب: الف جیم سرأب؛ اَب: [۱۷] اَب: الف جیم سرأب؛ اَب: الف حى سرأب؛ اَب: الف خى سرأب؛ اَب: الف دال سرأب؛ اَب: الف ذال سرأب؛ اَب: الف رى سرأب؛ اَب: الف زین سرأب؛ اَب: الف ژین سرأب؛ اَب: الف سین سرأب؛ اَب: الف شین سرأب؛ اَب: الف صین سرأب؛ اَب: الف ضین سرأب؛ اَب: الف طین سرأب؛ اَب: الف عین سرأب؛ اَب: الف فین سرأب؛ اَب: الف قین سرأب؛ اَب: الف کین سرأب؛ اَب: الف لین سرأب؛ اَب: الف مین سرأب؛ اَب: الف نون سرأب؛ اَب: الف هین سرأب؛ اَب: الف وین سرأب؛ اَب: الف یین سرأب.

74 Di destxetê da: سردا

75 Di destxetê da: دو بردن

76 Di destxetê da: ژیرزین

77 Di destxetê da: ژیرژین

78 Di destxetê da: سراهی

فصل

اِبْ: الف بى زيراب؛ اِبْ: الف پى زيراب؛ اِتْ: الف تى زيراب؛ اِثْ: [١٩] الف ثى زيراب؛
اِجْ: الف جيم زيراج؛ اِجْ: الف چيم زيراج؛ اِحْ: الف حى زيراج؛ اِخْ: الف خى زيراج؛ اِذْ: الف
دال زيراد؛ اِذْ: الف ذال زيراد؛ اِرْ: الف رى زيرار؛ اِرْ: الف زين زيراز؛ اِزْ: الف زين زيراز؛
اِسْ: الف سين زيراس؛ اِشْ: الف شين زيراش؛ اِصْ: الف صاد زيراص؛ اِضْ: الف ضاد
زيراض؛ اِطْ: الف طى زيراط؛ اِظْ: الف ظى زيراط؛ [٢٠] اِغْ: الف عين زيراع؛ اِغْ: الف غين
زيراع؛ اِفْ: الف فى زيراف؛ اِفْ: الف فى زيراف؛ اِقْ: الف قاف زيراق؛ اِكْ: الف كاف زيراك؛
اِلْ: الف لام زيرال؛ اِمْ: الف ميم زيرام؛ اِنْ: الف نون زيران؛ اِهْ: الف هى زيراه؛ اِوْ: الف واو
زيراو؛ لا؛ اِيْ: الف يى زيراي.

فصل

اُبْ: الف بى براب؛ اُبْ: الف پى براب؛ اُتْ: الف تى برأت؛ اُثْ: الف ثى برأت؛ اُجْ:
الف جيم برأج؛ اُجْ: الف چيم برأج؛ اُحْ: الف حى برأخ؛ اُخْ: الف خى برأخ؛ اُذْ: الف دال برأذ؛ اُزْ:
الف ذال برأذ؛ اُرْ: الف رى برأز؛ اُرْ: الف زين برأز؛ اِسْ: الف سين برأس؛ اِشْ:
الف شين برأش؛ اِصْ: الف صاد برأص؛ اِضْ: الف ضاد برأض؛ اِطْ: الف طى برأط؛ اِظْ:
الف ظى برأط؛ اِغْ: الف عين برأغ؛ اِغْ: الف غين برأغ؛ اِفْ: [٢٢] الف فى برأف؛ اِفْ: الف فى
برأف؛ اِقْ: الف قاف برأق؛ اِكْ: الف كاف برأك؛ اِلْ: الف لام برأل؛ اِمْ: الف ميم برأم؛ اِنْ: الف
نون برأن؛ اِهْ: الف هى برأه؛ اِوْ: الف واو برأو؛ لا؛ اِيْ: الف يى برأي.^{٨١}

فصل

آ: الف الفآ؛ بآ: بى الفبآ؛ پآ: [٢٣] پى الفبآ؛ تآ: تى الفبآ؛ ثآ: ثى الفبآ؛ جآ: جيم الفبآ؛ چآ:
الفبآ؛ حآ: حى الفبآ؛ خآ: خى الفبآ؛ دآ: دال الفبآ؛ ذآ: ذال الفبآ؛ رآ: رى الفبآ؛ زآ: زين الفبآ؛ ژآ:
ژين الفبآ؛ سآ: سين الفبآ؛ شآ: شين الفبآ؛ صآ: صاد الفبآ؛ ضآ: ضاد الفبآ؛ طآ: طى الفبآ؛ ظآ:
ظى الفبآ؛ عآ: عين الفبآ؛ غآ: عين الفبآ؛ فآ: فى الفبآ؛ قآ: قاف الفبآ؛ كآ: كاف
الفبآ؛ لآ: لام الفبآ؛ مآ: ميم الفبآ؛ نآ: نون الفبآ؛ هآ: هى الفبآ؛ وَا: واو الفبآ؛ لآ: يآ: بى الفبآ.

فصل

أو: الف وا^{٨٢}؛ بُو: بى وا بُو؛ پُو: پى وا پُو؛ تُو: تى وا تُو؛ ثُو: ثى وا ثُو؛ جُو: جيم وا جُو؛

79 اِبْ: الف بى زيراب؛ اِبْ: الف پى زيراب؛ اِتْ: الف تى زيراب؛ اِثْ: [١٩] الف ثى زيراب؛ اِجْ: الف جيم زيراج؛ اِجْ: الف چيم زيراج؛ اِحْ: الف حى زيراج؛ اِخْ: الف خى زيراج؛ اِذْ: الف دال زيراد؛ اِذْ: الف ذال زيراد؛ اِرْ: الف رى زيرار؛ اِرْ: الف زين زيراز؛ اِزْ: الف زين زيراز؛ اِسْ: الف سين زيراس؛ اِشْ: الف شين زيراش؛ اِصْ: الف صاد زيراص؛ اِضْ: الف ضاد زيراض؛ اِطْ: الف طى زيراط؛ اِظْ: الف ظى زيراط؛ اِغْ: الف عين زيراع؛ اِغْ: الف غين زيراع؛ اِفْ: [٢٢] الف فى زيراف؛ اِفْ: الف فى زيراف؛ اِقْ: الف قاف زيراق؛ اِكْ: الف كاف زيراك؛ اِلْ: الف لام زيرال؛ اِمْ: الف ميم زيرام؛ اِنْ: الف نون زيران؛ اِهْ: الف هى زيراه؛ اِوْ: الف واو زيراو؛ لا؛ اِيْ: الف يى زيراي.

80 اِبْ: الف بى زيراب؛ اِبْ: الف پى زيراب؛ اِتْ: الف تى زيراب؛ اِثْ: [١٩] الف ثى زيراب؛ اِجْ: الف جيم زيراج؛ اِجْ: الف چيم زيراج؛ اِحْ: الف حى زيراج؛ اِخْ: الف خى زيراج؛ اِذْ: الف دال زيراد؛ اِذْ: الف ذال زيراد؛ اِرْ: الف رى زيرار؛ اِرْ: الف زين زيراز؛ اِزْ: الف زين زيراز؛ اِسْ: الف سين زيراس؛ اِشْ: الف شين زيراش؛ اِصْ: الف صاد زيراص؛ اِضْ: الف ضاد زيراض؛ اِطْ: الف طى زيراط؛ اِظْ: الف ظى زيراط؛ اِغْ: الف عين زيراع؛ اِغْ: الف غين زيراع؛ اِفْ: [٢٢] الف فى زيراف؛ اِفْ: الف فى زيراف؛ اِقْ: الف قاف زيراق؛ اِكْ: الف كاف زيراك؛ اِلْ: الف لام زيرال؛ اِمْ: الف ميم زيرام؛ اِنْ: الف نون زيران؛ اِهْ: الف هى زيراه؛ اِوْ: الف واو زيراو؛ لا؛ اِيْ: الف يى زيراي.

81 اِبْ: الف بى زيراب؛ اِبْ: الف پى زيراب؛ اِتْ: الف تى زيراب؛ اِثْ: [١٩] الف ثى زيراب؛ اِجْ: الف جيم زيراج؛ اِجْ: الف چيم زيراج؛ اِحْ: الف حى زيراج؛ اِخْ: الف خى زيراج؛ اِذْ: الف دال زيراد؛ اِذْ: الف ذال زيراد؛ اِرْ: الف رى زيرار؛ اِرْ: الف زين زيراز؛ اِزْ: الف زين زيراز؛ اِسْ: الف سين زيراس؛ اِشْ: الف شين زيراش؛ اِصْ: الف صاد زيراص؛ اِضْ: الف ضاد زيراض؛ اِطْ: الف طى زيراط؛ اِظْ: الف ظى زيراط؛ اِغْ: الف عين زيراع؛ اِغْ: الف غين زيراع؛ اِفْ: [٢٢] الف فى زيراف؛ اِفْ: الف فى زيراف؛ اِقْ: الف قاف زيراق؛ اِكْ: الف كاف زيراك؛ اِلْ: الف لام زيرال؛ اِمْ: الف ميم زيرام؛ اِنْ: الف نون زيران؛ اِهْ: الف هى زيراه؛ اِوْ: الف واو زيراو؛ لا؛ اِيْ: الف يى زيراي.

82 Di destxetê da: الفوا

فصل

فصل

Jimar 10•Sal 5•2018 **121**

بئ کاف برئک؛ بئ: بئ لام سربل؛ بئ: بئ لام ژیریل؛ بئ: بئ لام برئل؛ بئ: بئ میم سربم؛ بئ: بئ میم ژیریم؛ بئ: بئ میم برئم؛ بئ: بئ نون سربن؛ بئ: بئ نون ژیرین؛ بئ: بئ نون برئن؛ بئ: بئ هئ سربئ؛ بئ: بئ هئ ژیریه؛ بئ: بئ هئ برئه؛ بئ: بئ واو سربو؛ بئ: بئ واو ژیربو؛ بئ: بئ واو بربو؛ لا؛ بئ: بئ یئ سربئ؛ [۳۲] بئ: بئ یئ ژیربی؛ بئ: بئ یئ برئی.

فصل

حروفید کیشان واشباعی بقی طرزی اجرا کرن^{۸۴} لازمه: آ او ای
همزه وکو یئ اشباع واقع دبتن خفیفه کیشان لازم نینن: ع ء ع

فصل

اف حروفید مایی ژي پیکفه بهرسی حرکیان کو سرو ژیرو بره، دگل^{۸۵} جزمی لیکوډو دیکون و وقتی کو لیکوډو [۳۳] دیکون ژهر دو حرفان ژي بهره و پار هیه. مثلاً وکو نها «آب» دبیز یی الف با هر دو لیکوډو کتنه هم الف و هم ژي بئ ژوئ لفظی کفش دبتن او حروفید مایی ژي پیکفه بقی طرزی اجرا دبن. مثلاً وکو «بئ» دبیز یی او ژي کذلک^{۸۶} حصبا هر دو حرفان کو بئ تی یه دوئ کلیمیدانی هین. ایندی حروفید مایی ژي لقان مثلاًن قیاس [۳۴] بکن، ایندی هجه و حرکاتید خونیدنی وقرآنی بقی اسلوبی دبتن خودی^{۸۷} ذهن بده تن.

فصل

رَب: رئ سره بئ ژیربی رب؛ یَسْر: بئ سریه سین رئ ژیرسر یَسْر؛ وَلَا: واو سروه لام الفلا وَلَا؛ تُعَسِّر: تی برئو عین سرعه سین رئ ژیرسر تُعَسِّر؛ سَهْل: سین سرسه هئ لام ژیرهل سَهْل؛ عَلَيْنَا: عین [۳۵] سرعه لام بئ سَرَلِي عَلِي نون الفنا عَلَيْنَا؛ بِفَضْلِكَ: بئ ژیربی فی و ضاد سرفض لام ژیرلی بِفَضْلِي کاف سرکه بِفَضْلِكَ؛ يَا مُيَسِّر: بئ الفیا میم برُم یام بئ سریه یامیه سین ژیرس رئ برُ يَا مُيَسِّر؛ كُل: کاف برکو لام ژیرلی كُل؛ عَسِير: عین سرعه سین بئ سی عَسِي رئ دو ژیرین عَسِير؛ رَب: رئ سره^{۹۱} بئ ژیربی رب؛ تَمَم [۳۶] لَنَا: تی سرتَه میم میم ژیر مَم تَمَم

84 Di destxetê da: اجرا کرن

85 Ji ber ku di alfabeya ku nivîskar pêşkêş dike de tîpa G(گ)yê tune di şûna vê tîpê de ځ nivîsîye. Ji ber vê yekê دگل wek دگل hatiye nivîsîn.

86 Di destxetê da: كذالك

87 Di destxetê da: خدي

88 Li gori rêzimana Erebi divê ev مُيَسِّر be angî dawîya peyvê bi serê/fetheyê bê xwendin. Lê di destxetê de مُيَسِّر hatiye nivîsîn.

89 Di destxetê da: سين رئ ژيرسر يَا مُيَسِّر

90 Li gori rêzimana Erebi divê ev كُل be angî dawîya peyvê bi jêrê/kesreyê bê xwendin. Lê di dest - etê de دگل wek دگل hatiye nivîsîn.

91 Di destxetê da: سره

لام سِرْله نون الفنا لَنَا؛ بِالْخَيْرِ: بى لام ژِيرِبَلْ خى بى سِرْخى بِالْخَيْرِ رى ژِيرِى بِالْخَيْرِ؛ يَا الله: بى
الفيا الف سِرْءَ يَا لام الفلا يَا لَا هى بَرْهُو يَا الله.

هجا ابجدي

ابجد: الف بى سِرْاب جيم دال سِرْجَدْ أَبْجَدْ؛ هَوَزْ: هى سِرْهه واو زين سِرْوَزْ هَوَزْ؛ [٣٧]
حُطِّي: حى بَرْخو طى بى طى حُطِّي؛ كَلَمَنْ: كاف سِرْكه لام سِرْله كل ميم نون سِرْمن كَلَمَنْ؛
سَعْفَصْ: سين عين سِرْسَع فى و صاد سِرْفَصْ سَعْفَصْ؛ قَرَشَتْ: قاف سِرْقه رى سِرْهه ٩٢ قَره شين
تى سِرْشَتْ قَرَشَتْ؛ ٩٣ تَخَذْ: ٩٤ تى سِرْته خى و ذال ژِيرْخَذْ تَخَذْ؛ فَتَبَارَكَ الله: فى سِرْفه تى سِرْته بى
الفبا فَتَبَا رى سِرْهه كاف لام سِرْكل فَتَبَارَكَ الف سِرْءَ لام الفلا [٣٨] هى بَرْهُو فَتَبَارَكَ الله؛ أَحْسَنُ:
الف حى سِرْأَخ سين سِرْسه نون لام بَرْنُلْ أَحْسَنُ؛ الْخَالِقِينَ: ٩٥ خى الفخا لام ژِيرْلي خال قاف ي
قى نون سِرْنه الْخَالِقِينَ.

— : سِر ژِير بر

— : دو سِر دو ژِير دو بر

آ: مد او: كيشان اي: اشباع [٣٩]

VIII. ENCAM

Alfabe, zimanê zimanane. Serdemeke dirêj zimanê Kurdî xwe bi alfabeya Kurdî-Erebî ifade kiriye. Mela Mehmûdê Bazidî ji bo koleksiyona A. Aleksandre Jaba rîsaleyeke derheqê hînkirina alfabeya Kurdî-Erebî nivîsîye (îstînsax kiriye) ku ev destxet îro bi xêra Jaba ber destê me ye. Di vê lêkolînê de em li ser danasîna vê destxeta bi nirx rawestîyane ku ev destxet di nav koleksiyona Auguste Aleksandre Jaba de bi numareya Kurd06ê cih digire. Ev koleksiyon îro li Akademîya Zanistan a Petersburgê ya Rusyayê ye.

Di destpêka berhemê de wek sernav bi tîpên Erebi هَذَا صَفْهَة صِيَّان /Haza Sefheî Sibyan (Ev Rûpela/pirtûkçeya Zarokan e) hatiye nivîsîn. Lê zimanê destxetê Kurdîya Kurmancî

92 Di destxetê da: سِرْهه

93 Di destxetê da: قَره شت

94 Heca ebcedê, ji 8 peyvan pêk tê û hemû tîpên alfabeya Erebi di nav xwe de dihevwîne. Ji ber ku peyva serî ebced e bi vî navî hatiye nasîn. Li gorî çavkanîyan ji bo her yek ji van tîpan hejmarek hatiye tayînkirin. Sîstema ebcedê di çavkanîyan de bi gelemperî weha cih digire:

أَبْجَدْ هَوَزْ حُطِّي كَلَمَنْ سَعْفَصْ قَرَشَتْ تَخَذْ ضَبْطْ

(Ebced, hewwez, hutî, kelemen, se'fes, qereşet, sexxaz). Di ebcedê de piştî هَيَّه ku ev peyv di vê destxetê de kême e. Çavkanî dibêjin ev sîstem bi rêya zimanê Nebatîyê ji zimanên Îbrani û Aramî derbasî Erebi bûye. Lewra hem ji aliyê rêza tîpan hem jî ji aliyê hejmarên ku hatine tayînkirin ve alfabeya van zimanan li ebcedê tê (Uzun, 1994).

95 "...فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ" Qur'ana Pîroz, Sûreya Mu'mînûn, 23/14.

ye. Di berhemê bixwe de derheqê nivîskar û nasnameyê agahî bi sînor e. Wek mînak ne navê nivîskar (yan mustensix) ne jî dîrok û cihê telîfê/îstînsaxê hatine dîyarkirin. Lê katalogên li ser koleksiyonê hatine amadekirin, şeweya nivîsê û hin şeklên di nivîsê de dîyar dike ku berhem ji alîyê Bazidî ve hatiye nivîsîn.

Berhem ji alîyê fîzîkî ve paqij e. Lewra nîşaneyên qirêjbûn, kevinbûn û xerabûnê li ser tunene. *Sefheî Sibyan*, 39 rûpel e û bermemeke serbixwe ye. Li ser kaxezê xêz hene. Rengê kaxezê sorahîyeke ronahî ye. Berhema pexşan, liser lînuşekê bi xetê nesx û rîq'eyê hatiye nivîsîn. Nivîsa destxetê zelal e ango bi hêsanî tê xwendin. Ji bo sernav û mijarên girîng mirekeba sor, û ji bo şîrove û agahiyên ji rêzê mirekeba reş hatiye bikaranîn.

Nivîskar bi her sê navên Xwedê dest pê dike: “*Ya Ellah, ya Fettah ya Rezraq*”. Di destpêkê da alfabeya kurdî ya erebî bi rêzê pêşkêş dike. Piştî alfabeyê nivîskar navê çend îşaretan dinivîse. Ew îşaret ev in: “noqte, du noqte, sê noqte, elifa dirêj, hemze, ser, jêr, ber, cezim, şedde”. Carinan bi “fêsl”ê, carinan jî bi serenavekê mijar û beşan ji hev vediqetîne. Nivîskar piştî danasîna tîpan dest bi herekeyan dike. Yek ji wan jî tenwîn e. Piştî tenwînê nivîskar derbasî cezmê (ـ) dibe ku jixwe berê îşareta cezmê û navê wê pêşkêş kiribû. Ji bo cezmê sê beş/fêsl veqetandiye. Nivîskar piştî cezmê dest bi pêşkêşkirina dengdêrên dirêj/meddê dike ku elif (ا) û waw (و) û yê (ي) ne. Beşeke nû vedike û tê da li ser herekeyên kurt, tenwîn, cezim û herekeyên dirêj radiweste. Paşê, dest bi pêşkêşkirina xwendina peyvên dike. Di beşa dawî da nivîskar dîsa li ser pêşvebirina xwendinê disekine û xwendin û serûberkirina peyvên dide. Peyvên ku hîlbijartiyê jî peyvên ebcedê ne. Digel peyvên ebcedê dua jî bi kar anîye.

Me di bin serenava “Taybetmendiyên Alfabeya Kurdî-Erebî” de analîza Alfabeya Ere-bî, ya Kurdî-Erebî û ya Kurdî-Latînî kir. Me van her sê alfabeyan muqayese kir, aliyên dişibin hev û yên ji hev cuda tesbît kirin. Lawazî û xurtiyên her sê alfabeyan me pêşkêş kirin.

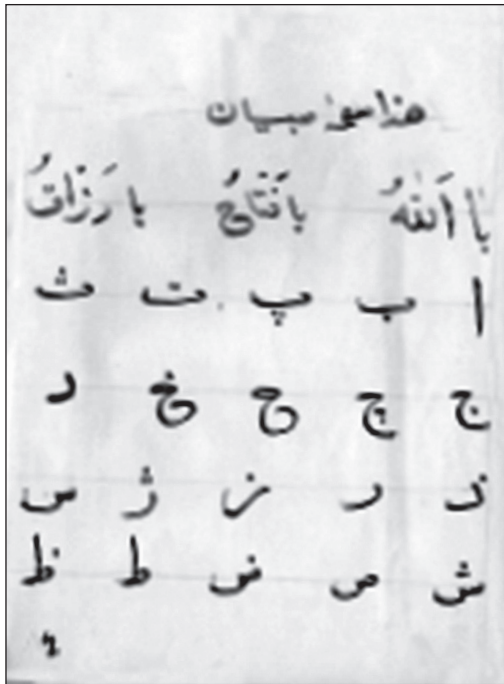
Berhem ji alîyê perwerdehîyê ve li gorî serdema xwe balkêş dixuye. Ji alîyê fîzîkî ve bikêrhatî ye. Nivîskar ji bo dîtbariyê di navbera rêzan da valahî hiştîye û mirekeba sor û reş bi kar anîye. Ji ber ku nivîsa xwe mezin nivîsiye, mirov dikare bi hêsanî bixwîne. Nivîskar di berhemê mînak bi kar anîne, rêbazên wek “ji hêsanîyê ber bi dijwarîyê ve” û “dubarekirin”ê bi kar anîne. Bikaranîna fêsl û sernavan jî xwendina berhemê hêsanîtir dike.

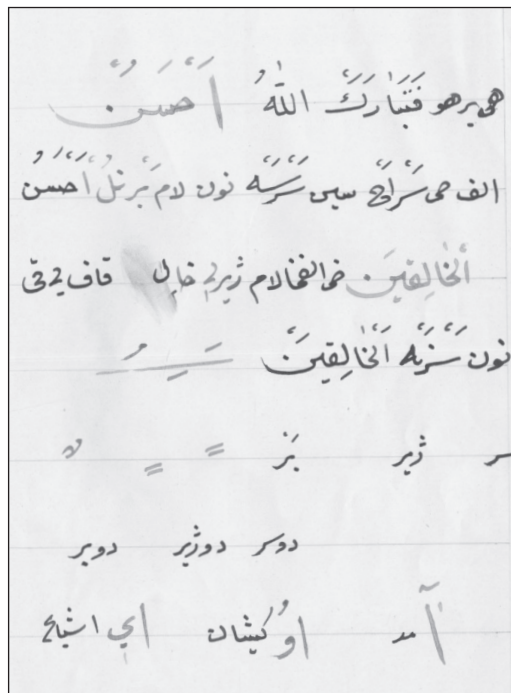
Di dawîyê de me temamê metna destxetê digel tehqîq, nirxandin, tesbît û şîroveyan pêşkêş kir.

IX. ÇAVKANÎ

- Adak, A.** (2015), *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk*, Nûbihar, İstanbul.
- Alakom, R.** (1991), *Kürdolojî Biliminin 200 Yıllık Geçmişi (1787-1987)*, Weşanên Deng, İstanbul.
- Bazidî, M. M.**, *Sefheî Sibyan*, nusxeya dijîtal a arşîva A. Jaba a li Akademîya Zanistan a Petersbûrgê, No: Kurd06.
- Bazidî, M. M.**, *Exercices de la Langue Kurde*, nusxeya dijîtal a arşîva A. Jaba a li Akademîya Zanistan a Petersbûrgê, No: Kurd46.
- Bedirxan, C. A.** (2011), *Alfabêya Kurdî, Avesta*, Stenbol.
- Bedirxan, C. A. & Roger L.** (2012), *Kürtçe Gramer*, Avesta, İstanbul.
- Bergsträsser, G.** (2011), *Metin Tenkidi ve Yazma Metinleri Yayınlama İlkeleri*, Amd. Muhammed Hamdi el-Bekri, wer. Eyyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul.
- Celalî, M.** (2016), “Kedkarekî Kurdolojiyê August Jaba”, *Nûbihar*, j.136, Havîn 2016, rr. 18-25.
- De Testa M. & Antoine G.** (2003) *Drogmans et Diplomates Européens Auprès de la Porte Ottomane*, Isis, İstanbul.
- Harûn, ‘E. M.**, (1998), *Tehqîqu’n-Nusûsî we Neşruha*, Mektebetu’l-Xancî, Qahîre, Misir.
- İSAM**, “Metin Tahkiki Esasları”, 01.07.2017 (http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/Arapca_Tahkik_Dizgi_Bibliyografya_Esasları.pdf) (Dîroka daxistinê: 22.01.2018)
- İSAM**, “Yazma Eserlerin Tahkikiinde Takip Edilecek Esaslar”, 15.04.2010. (http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/yazma_eserler_tahkik_esasları.pdf) (Dîroka daxistinê: 22.01.2018)
- Jaba, A. A.**, *Catalogue De Manuscrits Kurdes*, nusxeya dijîtal a arşîva A. Jaba a li Akademîya Zanistan a Petersbûrgê, No: Kurd53.
- Leezenberg, M.** (2011) “Soviet Kurdology and Kurdish Orientalism”, *The Heritage of Soviet Oriental Studies*, London and Newyork: Routledge.
- el-Muneccid, S.** (1966), “Arapça Yazmaların Neşir Kaideleri”, wer. Mehmet Hatipoglu, *Ankar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.14, j.1, 1966, rr. 245-262
- Nas, Mehmet Nûri**, *Şafîî Kolay Öğreten Kur’an Elifbası*, İslami Kitaplar Naşiri, Midyat, Hükümet, t.t.
- Omerî, E. D.** (1995), *Menahîcu’l-Bahs we Tehqîqu’l-Turas*, Mektebetu’l-‘Ulûm we’l-Hikem, el-Medînetu’l-Munewwere.
- Qur’ana Pîroz.**
- Rudenko, M. B.** (1961), *Danasîna Koleksîyona Destxetên Kurdî yên li Lenîngradê*, Çapxaneyê Edebiyata Rojava, Moskova. niv. (Orîjînala pirtûka Rudenko: Руденко Маргарита Борисовна, Описание курдских рукописей ленинградских собраний, Издательство Восточной Литературы, Москва, 1961.)
- Uzun, M.** (1994), madeya “Ebced”ê, *Diyanet İslam Ansiklipedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. X, İstanbul.

ÇENDI MÎNAK JI BERHEMÊ





Extended Abstract

“*Mela Mehmudi Bazidi’s Sefhei Sibyan*”. In this study, we have included the introduction of a manuscript on an Arabic-Kurdish alphabet that we found to belong to Mele Mahmudi Bazidi. This work’s name is “*Sefhei Sibyan*”. Based on the information in the *Sefhei Sibyan*, it is hard to come to a conclusion about the nature of the book whether it is an original book or a replica (*istinsakh*). The date and place of writing of the work is unclear but it is certain that it was prepared within the framework of the creation of Alexandre Jaba collection. Although the name of the author/replicator (*mostansikh*) is not written on the work, it is understood from the type of the writing and some of the figures in it the manuscript is written by Bazidi.

After revealing the identity of the work, we examined the physical state of the work under the title “Physical State of Sefhei Sibyan”. The work seems to be physically intact as it had never been used. No signs of aging, dirt or deterioration appear. It is an independent work. That is, it is included within another group or collection of books. This single volume work is in the form of a booklet and is written in prose. The paper of manuscript looks new and has obviously been kept in good conditions. There are lines on the page in order to write properly. The color of the paper is light red. The book has been written on a

sewn notebook. Pages start with 1 and end with 39. The book has been written in a mixture of *riqa* and *naskh* in a clear and readable way. Two colors have been used in the writing which are black and red.

After presenting the physical state of the work, we analyzed the topics included in the work under the title of “Sefhei Sibyan in Terms of Content”. The author begins with the three names of God: “*Ya Ellah, ya Fettah, and ya Rezzaq*”. Then, he presents the Kurdish-Arabic alphabet respectively. Afterwards, the author presents few signs with their names: “a dot, two dots, three dots, long alif, hamza, short vowels (e, i, u), jazm, şadda.” Sometimes he divides the chapters with “fasls/chapters” and sometimes with a new title, and sometimes he uses both. After introducing the letters, he attempts to present the vowels (*harakat*), tanween/nunation and jazm. He explains *jazm* under three subtitles. The author begins to introduce the long vowels (waw, ya, alif) just after introducing jazm. After this preparation, he introduces how to read the words. At the last chapter, he dwells on the development of the reading the words and sentences. The words that he has chosen to improve the reading are the words of abjad and he preferred prayer statements as sentences.

In the fourth step of this article, we compared three kinds of alphabets related to the Kurdish alphabet under the title of “The Features of the Kurdish-Arabic Alphabet”: These are the Arabic alphabet, the Kurdish-Arabic alphabet, and the Kurdish-Latin alphabet. We compared these three alphabets and presented their similarities and differences with each other. We also analyzed the strengths and weaknesses of these mentioned alphabets. Under the title of “The Description of the Manuscript”, we have briefly introduced the work in 26 items according to the rules of the introducing the manuscripts.

At the end, we have presented the entire text of the manuscript in conjunction with the verifications, analyzes, determinations, and comments. Our study concludes with the presentation of the results, sources and the sample pages of the manuscript.